

PRIŠTARINGI LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 192 STRAIPSNIO INTERPRETAVIMO ASPEKTAI

Pranas Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantas
Advokatų kontoros „Raidla, Lejins & Norcous“ advokato padėjėjas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 66 17
El. paštas: Pranas.Svedas@rln.lt

Straipsnyje nagrinėjami aktualūs Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 192 straipsnio interpretavimo aspektai: aptariamas nusikaltimo sudėčių, esančių BK 192 straipsnyje, klausimas bei pateikiama mokslinių argumentų, ką reikėtų laikyti BK 192 straipsnyje uždraustas veikos (nusikaltimo) dalyku. Taip pat pateikiama siūlymų, kokiomis kryptimis, autorius nuomone, reikėtų tobulinti patį BK 192 straipsnį.

The article discusses relevant aspects of interpretation of Article 192 of Criminal Code of the Republic of Lithuania: discusses bodies of crimes in Article 192 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and proposes scholastic arguments regarding object of crime. In addition the article gives proposals for how to improve Article 192 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania.

Įvadas

Intelektinės nuosavybės teisės pažeidimai ir ypač neteisėtas autorius ir gretutinių teisių saugomų objektų atgaminimas ir platinimas (dar kitaip vadinamas piratavimu) – vis platesnį mastą įgaunantis reiškinys, jau tapęs tarptautiniu ir keliantis grėsmę ne tik intelektinės nuosavybės kūrėjams, bet ir kai kurių valstybių ekonomikai. Pasaulyje išplitęs ir vis didėjantis naudojimasis internetu leidžia itin greitai ir dideliais kiekiais išplatinti neteisėtai atgamintus intelektinės veiklos produktus (kompiuterių programas, muzikos įrašus, audiovizualinius įrašus ir pan.). Toks piratavimas, kaip ir kita organizuota plataus masto nusikalstama veikla – prekyba narkotikais, neteisėta

prekyba ginklais, tapo patrauklia veikla, leidžiančia nerizikuojant būti nubaustam didelėmis bausmėmis ir be didesnių investicijų greitai gauti didelį pelną [12].

Lietuvoje už neteisėtą autorių teisių ir gretutinių teisių saugomų objektų atgaminimą komerciniais tikslais baudžiamoji atsakomybė įvesta 2000 metais senąjį BK papildžius 142-1 straipsniu. Naujajame BK dažniausiai pasitaikantis intelektinės nuosavybės pažeidimas, t. y. neteisėtas autorių teisių objektų atgaminimas, uždraustas BK 192 straipsnyje¹. Laikytina, kad daugiau

¹ Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2009 m. liepos 9 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170, 191, 192 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 170-1 straipsniu įstatymą Nr. XI-330 (Žin., 2009, Nr. 87-3663) (isigaliojo 2009 m. liepos 23 d.), kuriuo, be kita ko, pakeitė ir pa-

kaip penkeri metai, kai galiojo BK 192 straipsnis, yra pakankamas laiko tarpas, per kurį susiformavo tam tikra minėto BK straipsnio interpretavimo bei taikymo patirtis, tad jau galima išskirti sudėtingesnius BK 192 straipsnio interpretavimo ir taikymo aspektus. Iki šiol, išskyrus trumpą M. Kiškio ir G. Šulijos BK 192 straipsnio lyginamąją analizę [7], nebuvo plačiau nagrinėtas nei pats BK 192 straipsnis, nei šio straipsnio interpretavimas, todėl nagrinėjama tema yra aktuali. Taigi šiame straipsnyje pateikiami BK 192 straipsnio interpretavimo probleminiai aspektai, apžvelgiama susiklosčiusi teismų praktika ir siūloma, kaip būtų galima spręsti tiek teorijoje, tiek praktikoje kylančius sunkumus, išryškėjančius interpretuojant BK 192 straipsnį.

1. BK 192 straipsnio interpretavimo problematika

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Per laikotarpį, kai galioja BK 192 straipsnis, t. y. nuo naujojo BK įsigaliojimo iki šiol, trys baudžiamosios bylos, susijusios su šiuo straipsniu, buvo nagrinėtos išplėstinėse LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijose, o viena byla – Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinėje sesijoje².

pildė BK 192 straipsnį. Kadangi šis mokslinis straipsnis įteiktas 2009 m. balandžio 22 d., čia ir toliau kalbant apie BK 192 straipsnį omenyje turimas šio straipsnio tekstas, galiojęs iki 2009 m. liepos 23 d.

² Pažymėtina, kad byla gali būti perduodama nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, jeigu tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje reikštų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje (BPK 378 str. 1 d.). Nagrinėti LAT Bau-

Tai, kad per trumpą BK 192 straipsnio galiojimo laikotarpį tiek sąlygiškai daug kartų bylos pagal šį straipsnį buvo nagrinėjamos išplėstinėse Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijose ir vieną kartą – net Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinėje sesijoje, t. y. buvo formuojama nauja šio BK straipsnio aiškinimo praktika ar buvo iškilęs pagrindas nukrypti nuo jau susiklosčiusios LAT praktikos, rodo, jog BK 192 straipsnio interpretavimas ir taikymas nėra iki galo aiškus, o taikant šį straipsnį susiduriama tiek su teorinėmis, tiek su praktinėmis problemomis. Tam tikrą BK 192 straipsnio problemškumą rodo ir tai, jog dėl šio BK straipsnio net du kartus buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl jo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

BK 192 straipsnio 1 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, kuris neteisėtai atgamino literatūros, mokslo, meno ar kitokių kūrinių ar jo dalį arba importavo, eksportavo, platino, gabenavo ar laikė komercijos tikslais neteisėtai kopijuojamas, jeigu kopijų bendra vertė pagal teisėtai kopijuojamą mažmenines kainas viršijo 100 MGL dydžio sumą. Tiek baudžiamosios teisės teoretikai, tiek teismai, taikydami BK 192 straipsnį, jį interpretuoja nevienodai. BK 192 straipsnio interpretavimas, manytina, iš dalies yra nulemtas šio straipsnio pirmtako – senojo BK 142-1 straipsnio – interpretavimo. Nors galiojančio BK 192 straipsnio tekstas skiriasi nuo senojo BK 142-1 straipsnio teksto, BK 192 straipsnio interpreta-

džiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai byla gali būti perduota, jeigu pritaikius baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą byloje atsirastų pagrindas nukrypti nuo LAT praktikos (BPK 378 str. 3 d.).

vimas, palyginti su pirmtaku, nepasikeitė, nes šį straipsnį interpretuojantys subjektai ir toliau laikosi nusistovėjusios aiškinimo tvarkos ir logikos. Dėl šios priežasties susidaro situacijų, kai pakankamai konkretaus BK 192 straipsnio teksto dalis teigia viena, o yra suvokiama ir interpretuojama visiškai kitaip, t. y. tam tikrais atvejais aiškinant kai kurias BK 192 straipsnio teksto dalis nebėra remiamasi pačiu šio straipsnio tekstu kaip pirminiu ir pagrindiniu šaltiniu.

2. BK 192 straipsnyje įtvirtintos nusikaltimų sudėtys

Interpretuojant ir taikant BK 192 straipsnį aptinkama, kad šio straipsnio 1 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už šias skirtingų rūšių nusikalstamas veikas:

- 1) neteisėtą literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio ar jo dalies atgaminimą,
- 2) neteisėtą literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio ar jo dalies kopijų importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą komercijos tikslais [15].

Taigi BK 192 straipsnyje yra įtvirtintos dvi nusikaltimų sudėtys. Šios sudėtys skiriasi tuo, kad BK 192 straipsnio 1 dalies dispozicijoje numatytas objektyvusis didesnės nei 100 MGL mažmeninės kainos požymis siejamas tik su baudžiamąja atsakomybe dėl antros grupės veikų, tačiau jis nėra būtinas baudžiamajai atsakomybei už neteisėtą literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio ar jo dalies atgaminimą kilti. Tad didesnė nei 100 MGL dydžio neteisėtų kopijų mažmeninė kaina būtinai turi būti nustatyta tik traukiant asmenį baudžiamajon atsakomybėn už neteisėtų kūrinio ar jo

dalies kopijų importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą komercijos tikslais. Taip pat tik su antros grupės veikomis siejamas ir subjektyvusis veikos požymis – komerciniai tikslai.

Pažymėtina, kad BK 192 straipsnio pirmtake, t. y. 1961 metų BK 142-1 straipsnyje, baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta už literatūros, mokslo ar meno kūrinio (įskaitant kompiuterių programas ir duomenų bazes), audiovizualinio kūrinio ar fonogramos neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų importavimą, eksportavimą, platinimą, gabenimą ar laikymą komerciniais tikslais, jeigu atgaminamų, importuojamų, eksportuojamų, platinamų, gabenamų ar laikomų neteisėtų kopijų bendra vertė (apskaičiuojama pagal teisėtų kopijų mažmenines kainas) buvo ne mažesnė kaip 100 MGL suma. Taigi minėtame senojo BK straipsnyje nebuvo dviejų skirtingų nusikaltimų sudėčių, o baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą kūrinio atgaminimą galėjo kilti tik esant nusikaltimo sudėties būtiniesiems požymiams – minimaliai 100 MGL neteisėtai atgaminamų kopijų vertei ir esant komerciniams tikslams. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1961 metų BK 142-1 straipsnio tekste nebuvo žodelio „arba“, o BK 192 straipsnyje šis žodelis atsirado. Tai, mūsų supratimu, ir nulėmė, kad BK 192 straipsnis interpretuojamas kaip apibrėžiantis dvi skirtingas nusikalstamas veikas. Atsižvelgiant į tai konstatuotina, kad dabar galiojančiame BK baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą kūrinio atgaminimą yra sugriežtinta, nes žodeliu „arba“ išskyrus dvi veikas, šioje nusikaltimo sudėtyje neliko objektyviojo sudėties požymio – minimalios 100 MGL kopijų vertės ir subjektyviojo požymio – komercinių tikslų.

Įdomu pažymėti, kad teismai, aiškindami BK 192 straipsnį, skirtingais atvejais vadovaujasi skirtingais teisinio teksto aiškinimo būdais. Išaiškindami, kad BK 192 straipsnyje baudžiamoji atsakomybė, be kita ko, numatyta ir už gretutinių teisių pažeidimą (žr. toliau), teismai nesivadovavo gramatiniu teksto aiškinimu, o rėmėsi įstatymų leidėjo siekiais, analizavo autorių ir gretutinių teisių apsaugą reglamentuojančius teisės aktus, taip pat rėmėsi susiklosčiusia BK 192 straipsnio taikymo praktika. Tada buvo konstatuota, kad įsigaliojus naujam BK, šio kodekso 192 straipsnio taikymo teismų praktika tokio pobūdžio bylose nesikeitė, nes iš esmės ši baudžiamosios teisės norma savo turinį išsaugojo [14]. Tokiu būdu plečiamai buvo išaiškintas aptariamas BK straipsnis ir taip išplėsta baudžiamoji atsakomybė pagal šį straipsnį. O pasisakydami dėl BK 192 straipsnyje esančių nusikaltimo sudėčių, teismai nebesirėmė tuo, jog, anot anksčiau išaiškinimų, šiame straipsnyje esanti teisės norma savo turinį išsaugojo, o teismų praktika tokio pobūdžio bylose nesikeitė. Reikia sutikti, kad teismai gramatiškai visiškai teisingai išaiškino, jog BK 192 straipsnyje yra dviejų nusikaltimų sudėtys, tačiau kyla klausimas, kodėl buvo remiamasi tik gramatiniu teksto aiškinimu, tačiau visiškai nebuvo atsižvelgta į buvusią 1961 metų BK 142-1 straipsnyje teisės normą, susiklosčiusią teismų praktiką, teisinį kontekstą (pirmiausia – ATPK 214-10 str.).

3. BK 192 straipsnyje numatyti nusikaltimų dalykas

Baudžiamoji atsakomybė BK 192 straipsnyje yra numatyta už literatūros, mokslo,

meno ar kitokio kūrinio ar jo dalies neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą, laikymą, importą ar eksportą. Kaip matyti iš BK XXIX skyriaus pavadinimo „Nusikaltimai intelektinei ir pramonei nuosavybei“ ir analizuojamo BK 192 straipsnio teksto, šiuo straipsniu yra siekiama apsaugoti literatūros, mokslo, meno ar kito kūrinio autoriaus turtines teises ir teisėtus interesus, susijusius su sukurtu kūriniu, t. y. intelektinę nuosavybę (nusikaltimo objektas). Aptariamo nusikaltimo dalykas yra įvardytas pačiame BK 192 straipsnyje – tai neteisėtai atgaminamas literatūros, mokslo, meno ar kitoks kūrinys bei neteisėtos kūrinių kopijos. Pažymėtina, kad pagal senojo BK 142-1 straipsnį analogiško nusikaltimo dalyku, be minėtų kūrinių, taip pat buvo ir audiovizualiniai kūriniai bei fonogramos (gretutinių teisių objektai). Tačiau pagal galiojančio BK 192 straipsnio tekstą gretutinių teisių objektai neturėtų būti laikomi aptariamo nusikaltimo dalyku, nes nors BK XXIX skyriaus pavadinime esančio žodžio „intelektinei“ reikšmė ir apima, be kita ko, gretutines teises, paties BK 192 straipsnio tekste yra kalbama tik apie autoriaus teisių objektų (kūrinių) apsaugą ir visiškai neužsimenama apie gretutinių teisių objektų apsaugą.

Tai, kad BK 192 straipsnyje nenumatyta baudžiamoji atsakomybė už gretutinių teisių pažeidimus, pripažįstama, tačiau tik teoriniu lygmeniu. Anot M. Kiškio, anksčiau BK tiesiogiai kriminalizavo ir gretutinių teisių pažeidimus, o esamame BK 192 straipsnyje iš esmės tiesiogiai įvardyti tik autorių teisių pažeidimai [11, p. 176].

Nepaisant pirmiau nurodytos pavienės nuomonės, vyraujanti nuomonė tiek teorijoje, tiek teismų praktikoje, yra ta, jog

BK 192 straipsnis gina ne tik autorių teises, bet ir gretutines teises. Laikoma, jog BK 192 straipsnio 1 dalies dispozicija yra blanketinė, todėl konkretūs joje numatytos veikos požymiai atskleidžiami analizuojant ne tik baudžiamąjį įstatymą, bet ir kitus norminius aktus, pirmiausia – ATGTĮ. Manoma, kad ATGTĮ 2 straipsnyje apibrėžtu sąvokų „atgaminimas“, „fonograma“, „gretutinių teisių objektas“, „neteisėta kūrinio ar gretutinių teisių objekto kopija“ ir kitų analizė leidžia teigti, jog BK 192 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ne tik už autorių teisių subjektų, bet ir už gretutinių teisių subjektų teisių pažeidimus [13].

Tokie teiginiai, mūsų manymu, yra diskutuoti. Jau pati ATGTĮ (iki 2003 m. kovo 21d. galiojusioje redakcijoje) vartota sąvoka „neteisėta kūrinio ar gretutinių teisių objekto kopija“ rodo, kad įstatymų leidėjas skiria kūrinį nuo gretutinių teisių objekto, todėl BK 192 straipsnyje pavartodamas formuluotę „neteisėtas kūrinio atgaminimas“ įstatymų leidėjas ir turėjo omenyje būtent neteisėtą kūrinio, o ne kūrinio ir gretutinių teisių objekto atgaminimą. Be to, teigiant, kad ATGTĮ apibrėžtu sąvokų analizė leidžia daryti išvadą, jog BK 192 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už gretutinių teisių pažeidimus, nenurodoma jokių konkrečių teisinių argumentų, kas konkrečiai leidžia daryti tokią išvadą, o apsiribojama abstraktaus pobūdžio argumentacija („sąvokų analizė leidžia teigti“, „teisės šaltinių visuma rodo, <...> [kad] autorių ir gretutinių teisių gynimą reglamentuoja bendros taisyklės“ ir pan.). Kadangi pozicijos, kad BK 192 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę ir už gretutinių teisių pažeidi-

mus, šalininkai nepateikia nei konkrečios ATGTĮ įtvirtintų sąvokų analizės, nei kitų teisės šaltinių analizės, kuri leistų padaryti išvadą dėl baudžiamosios atsakomybės numatymo ir už gretutinių teisių pažeidimus, autoriaus nuomone, tokie oponentų teiginiai yra nepakankamai pagrįsti.

Taip pat, bent jau teismų praktikoje, yra laikoma, jog neteisėta kūrinio atlikimo įrašo (fonogramos) kopija kartu yra ir neteisėta kūrinio kopija [13]. Mūsų supratimu, tokia išvada teisiniu požiūriu yra nepagrįsta. Pagal ATGTĮ 2 straipsnio 19 dalį kūrinys – originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos. Kūriniais, be kita ko, laikomi muzikos kūriniai su tekstu arba be teksto ir audiovizualiniai kūriniai. O gretutinių teisių objektai pagal ATGTĮ 2 straipsnio 11 dalį tai tiek tiesioginis (gyvas atlikimas), tiek į garso ar audiovizualinę laikmeną įrašytas kūrinio atlikimas, fonograma, audiovizualinio kūrinio (filmo) pirmasis įrašas, transliuojančiosios organizacijos radijo ir (ar) televizijos transliacija. Gretutinių teisių objektas pats savaime nėra laikomas kūrinium – gretutinės teisės yra išvestinės teisės, susijusios su kūrinium ir autoriaus teisėmis, tačiau pats gretutinių teisių objektas nėra kūrinys. Pažymėtina, kad autorių teisės ir gretutinės teisės bei jų apsauga nėra tapatinamos ne tik Lietuvos Respublikos teisėje, bet ir tarptautinėse sutartyse, kurias yra ratifikavusi Lietuva. Taigi fonograma, kaip vienas iš gretutinių teisių objektų, nėra ir negali būti laikoma kūrinium, todėl teiginys, jog neteisėtas fonogramos atgaminimas kartu yra ir neteisėtas kūrinio atgaminimas, yra nepagrįstas.

Kitas baudžiamosios atsakomybės už gretutinių teisių pažeidimus pagal BK 192 straipsnį taikymo šalininkų argumentas yra tas, jog nusikaltimas, numatytas BK 192 straipsnyje, yra BK skyriuje pavadiniu „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“. Intelektinė nuosavybė apima ne tik autorių teises į kūrinius, bet ir atlikėjų, fonogramų gamintojų, transliuojančiųjų organizacijų, audiovizualinio kūrinio pirmojo įrašo gamintojų teises (gretutines teises). Taigi, minėtų šalininkų teigimu, BK 192 straipsnis draudžia ne tik autorių teisių, bet ir gretutinių teisių subjektų teisių pažeidimus, todėl neteisėtų fonogramų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas komercijos tikslais nėra dekriminalizuotas naujajame BK [13]³.

Mūsų nuomone, minėtas argumentas, kodėl pagal BK 192 straipsnį turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė ne tik už autorių teisių, bet ir už gretutinių teisių pažeidimus, prieštarauja baudžiamosios teisės principams. Baudžiamosios teisės doktrina numato tokius pagrindinius baudžiamojo įstatymo (teisės) aiškinimo būdus: lingvistinį (gramatinį), sisteminį, istorinį, loginį [6, p. 106] (pažymėtina, kad teisės doktrinoje nurodoma esant net iki 396 teisės aiškinimo principų, taisyklių [9, p. 167]).

Lingvistinis teisės aiškinimo metodas visuotinai pripažįstamas vienu iš pagrin-

dinių teisės aiškinimo metodų (nors jis ir nėra visa apimantis) [10, p. 290]. Lingvistinis metodas plačiausiai taikomas aiškinant teisę, teisės aiškinimo metodų taikymo eiliškumo atžvilgiu jį būtina taikyti pirmiausia. Tik siekiant sustiprinti ar paneigti taikant lingvistinį metodą gautą teisės aiškinimo rezultatą, turėtų būti įtraukiami ir kiti teisės aiškinimo metodai [9, p. 170–171]. Siekiant teisiškai kvalifikuoti (įvertinti) vieną ar kitą atvejį, reikėtų pradėti nuo šiai situacijai reikšmingo teisinio teksto lingvistinės analizės, kuri atliekama neatsiejamai nuo bendrų logikos priemonių taikymo. Loginis-lingvistinis teisinio teksto aiškinimas – tai „vidinis“ teisės normos turinio nustatymo procesas remiantis pačiais interpretuojamais tektais. Teisinis tekstas yra analizuojamas kaip vieningas kalbinis darinys (lingvistinis aiškinimo aspektas), turintis tam tikrą loginę struktūrą (loginis aiškinimo aspektas). Taigi lingvistinėmis ir loginėmis operacijomis siekiama atskleisti įstatymų leidėjo valią [8, p. 36].

Laikytina, kad pirmas ir pagrindinis baudžiamojo įstatymo aiškinimo būdas – lingvistinis (gramatinis). Mūsų nuomone, BK 192 straipsnyje yra aiškiai ir nedviprasmiškai įvardyta, kad baudžiamoji atsakomybė pagal šį straipsnį kyla už literatūros, mokslo, meno ar kitokio **kūrinio** atgaminimą, neteisėtų **kūrinio** kopijų importą, eksportą, platinimą, gabenimą ir laikymą. Preziumuojama, kad įstatymų leidėjas įstatymo tekstu neturi tikslo pasakyti daugiau nei ketino priimdamas įstatymą [9, p. 177]. Minėta, kad kūrinys ir gretutinių teisių objektas yra du skirtingi intelektinės nuosavybės objektai, o kūrinio sąvoka neapima gretutinių teisių objekto

³ Be to, tokią nuomonę patvirtino ir LAT plenarinė sesija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004 nurodydama, jog „pagal susiklosčiusią teismų praktiką, kurią patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose, išnagrinėtose kasacine tvarka (žr. nutartis 2K-618/2003, 2K-799/2003), neteisėta fonogramos kopija kartu yra ir neteisėta kūrinio kopija ir taip pat sudaro BK 192 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalį. Todėl <...> baudžiamojo įstatymo taikymo klaida nepadaryta.“

sąvokos. Dėl nurodytos priežasties plečiamai aiškinti BK 192 straipsnį nėra jokio pagrindo – kūrinio sąvoka yra konkrečiai apibrėžta ATGTĮ, todėl iš BK teksto yra visiškai aišku, jog baudžiamoji atsakomybė pagal BK 192 straipsnį turi būti taikoma tik už autorių teisių pažeidimus. Be to, aiškinant, jog BK 192 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už gretutinių teisių pažeidimus, pažeidžiama viena iš lingvistinio aiškinimo taisyklių – *expresio unius est exclusio alterius* (vieno paminėjimas reiškia kito pašalinimą). Ši taisyklė reiškia, kad esant išvardytiems baigtiniame sąraše tam tikriems dalykams negalima aiškinti įstatymų leidėją turėjus omenyje ir kitus, sąraše nepaminėtus, dalykus [9, p. 175]. Laikytina, kad BK 192 straipsnyje išvardyti visi čia įtvirtinto nusikaltimo dalyko požymiai, todėl aiškinti, jog šiame BK straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už čia nepaminėtą nusikaltimo dalyko neteisėtą atgaminimą (kopijas), t. y. gretutinių teisių pažeidimą, lingvistinio aiškinimo taisyklės draudžia. Be to, teleologinis (įstatymo tikslo) metodas, kurį taiko oponentai, turėtų būti taikomas tik tuo atveju, jei baudžiamosios teisės normos turinio nepavyksta atskleisti taikant pagrindinį, t. y. lingvistinį, aiškinimo būdą.

BK 2 straipsnio 1 punkte yra įsakmiai nurodyta, kad asmeniui pagal BK baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamąjį įstatymą, galiojusio nusikaltamos veikos padarymo metu. Ši taisyklė įtvirtina esminį baudžiamosios teisės principą *nullum crimen, nullum poena sine lege*, kurį nustato ir tarptautinė teisė. Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismas

byloje S. W. prieš Jungtinę Karalystę pažymėjo, kad turi būti laikomasi „šio, taip pat principo, pagal kurį baudžiamasis įstatymas neturi būti aiškinamas plečiamai, darant žalą kaltinamajam. Iš šių principų plaukia, kad kiekvienas nusikaltimas turi būti tiksliai nustatytas įstatyme, be to, būtina, kad kiekvienas galėtų suprasti iš straipsnio teksto <...>, kokie veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę“ [5, p. 23]. BK 2 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamąjį įstatymą numatytą nusikaltimo ar baudžiamąjį nusikaltimo sudėtį. Nusikaltamos veikos sudėtis – baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą arba baudžiamąjį nusikaltimą, visuma. Jei nėra bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties [5, p. 25].

Pažymėtina, kad aiškinant baudžiamąją teisę objektyviajam (lingvistiniam, pažodiniam) teisės aiškinimo metodui turi būti teikiama pirmenybė. Baudžiamosios justicijos prigimtis ir esmė orientuoja į vienintelę išvadą – baudžiamuosius įstatymus būtina formuluoti taip ir tokia kalba, kad juose esamus draudimus suvoktų kiekvienas, net ir neturintis specialiojo teisinio pasirengimo žmogus. Dėl šios priežasties baudžiamoji teisė aiškintina remiantis objektyviuoju teisės aiškinimo metodu. Priešingu atveju galėtų būti nepagrįstai išplėtos baudžiamosios teisės taikymo ribos ir pažeistas principas *nullum crimen, nulla poena sine lege* [9, p. 193].

Kitas galimas argumentas, kad baudžiamoji atsakomybė pagal BK 192 straipsnį

turi būti taikoma ir už gretutinių teisių pažeidimus, yra tas, jog šis BK straipsnis yra BK skyriuje „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“, o į intelektinės nuosavybės sąvoką, be kita ko, įeina ir gretutinių teisių objektai. Mūsų nuomone, toks argumentas yra iš esmės „pritemptas“. Tokie argumentai baudžiamojoje teisėje apskritai neturėtų būti naudojami, jais pakertamas vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų – teisėtumo principas, nes baudžiamoji atsakomybė kildinama ne iš konkretaus įstatymo teksto, t. y. konkretaus BK straipsnio, o plečiamai aiškinant ir per daug „sistemiškai“ interpretuojant BK.

Tai, kad BK 192 straipsnio pirmtake, t. y. senojo BK 142-1 straipsnyje, buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už gretutinių teisių pažeidimus, taip pat dar jokiū būdu nereiškia, kad tokia atsakomybė yra numatyta ir naujajame BK. Net ir laikant, kad įstatymų leidėjas iš tiesų ketino numatyti baudžiamąją atsakomybę ir už gretutinių teisių pažeidimus, toks BK 192 straipsnio aiškinimas vis tiek būtų neteisingas, nes, kaip minėta, aiškinant baudžiamąjį įstatymą turi būti remiamasi konkrečiu teisiniu tekstu ir tik šiam esant neaiškiam reikia žiūrėti į įstatymų leidėjo turėtą tikslą. Aiškinant baudžiamuosius įstatymus ir juos taikant baudžiamosios teisės teorija siūlo laikytis šių principų: jeigu suvokiant įstatymą kyla neaiškumų ar svyravimų, pirmenybė turi būti atiduota tam, kas lengviau įtariamajam, kaltinamajam (*in dubio mitius*); plečiamasis aiškinimas paprastai turėtų būti tais atvejais, kai reikia siaurinti atsakomybę ar kitaip palengvinti kaltininko padėtį; plečiamuoju aiškinimu

neturėtų būti išplečiamos baudžiamosios atsakomybės ribos ar kitaip apsunkinama kaltininko padėtis [6, p 106]. Teigiant, kad BK 192 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už gretutinių teisių pažeidimus, mūsų supratimu, šis BK straipsnis aiškinamas plečiamai, t. y. nurodant, kad baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma ir už gretutinių teisių pažeidimus, nepagrįstai išplečiamos baudžiamosios atsakomybės ribos, o tai daryti baudžiamojoje teisėje griežtai draudžiama (išskyrus atvejus, jei tai lengvintų įtariamąjį, kaltinamąjį situaciją). Tokiu būdu, kaip minėta, pažeidžiamas ir teisėtumo principas – sudaromos prielaidos taikyti baudžiamąją atsakomybę už tokius pažeidimus, kurie tiesiogiai nenumatyti baudžiamajame įstatyme.

Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas, tvirtindamas BK, netapatino autoriaus teisių su gretutinėmis teisėmis. Tokia išvada darytina iš to, jog tiek BK 193 straipsnio ir 194 straipsnio pavadinimuose, tiek pačiuose šių straipsnių tekstuose, be autoriaus teisių, yra kalbama ir apie gretutines teises, o BK 192 straipsnyje kalbama tik apie autoriaus teises (kūrinius). Taigi „sisteminis“ aiškinimas, kad pats BK skyriaus pavadinimas suponuoja, jog atsakomybė BK 192 straipsnyje numatyta ir už gretutinių teisių pažeidimus, yra nelogiškas, nes tokiu atveju įstatymų leidėjui nebūtų buvę jokio pagrindo vienuose šio BK skyriaus straipsniuose konkrečiai įvardyti, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ir už gretutinių teisių pažeidimus, o BK 192 straipsnyje to neįvardyti.

2004 metais LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004 nurodė, kad BK

192 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties samprata, o ypač nusikaltimo objektą, dalyką, veiką apibūdinantys požymiai negali būti aiškinami vien pagal ATGTĮ ir tarptautines sutartis. LAT nuomone, baudžiamojo įstatymo požiūriu toks interpretavimas būtų pernelyg siauras. Anot LAT, „teisės šaltinių visuma rodo, kad nors teisės aktų tekstuose nėra tapatinamos autorių teisės su gretutinėmis teisėmis, kūrinys su gretutinių teisių objektu, kuris apima ir fonogramą, o šių dalykų kopijos taip pat netapatinamos, tačiau autorių ir gretutinių teisių gynimą reglamentuoja bendros taisyklės. Tai akivaizdu <...> iš <...> ATGTĮ VI skyriaus nuostatų“ [14] Taigi LAT pripažino, kad autorių teisės ir gretutinės teisės nėra tapačios.

Vis dėlto, mūsų nuomone, argumentas, kad autorių ir gretutinių teisių gynimą reglamentuoja bendros taisyklės, negali būti naudojamas tuo požiūriu, kad įstatymų leidėjas, BK 192 straipsnyje numatydamas baudžiamąją atsakomybę už autorių teisių pažeidimus, kartu numatė baudžiamąją atsakomybę ir už gretutinių teisių pažeidimus. Nepaisant to, kad apskritai autorių ir gretutinių teisių apsauga užtikrinama kartu, BK 192 straipsnio tekste įstatymų leidėjas dėl vienokių ar kitokių priežasčių neužtikrino gretutinių teisių apsaugos, tokiu būdu sukurdamas spragą BK normoje. Anot M. Kiškio, ši galiojančios BK normos spraga užpildyta minėta 2004 metų LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004 [11, p. 176]. Su tokia nuomone sutikti negalima. Baudžiamosios teisės teorijoje pripažįstama, kad, palyginti su kitais įstatymais, baudžiamosios teisės

normos spraga turi tam tikrų ypatumų. Jeigu asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tačiau tokia veika nenumatyta įstatymuose, vadovaujantis principu *nullum crimen sine lege*, baudžiamasis persekiojimas be jokių išlygų turi būti nutrauktas [6, p. 106]. Be to, visuotinai pripažįstama, kad teismui neleidžiama taikyti analogijos ir užpildyti teisės spragų, kai tai susiję su pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimu [9, p. 158]. Vienintelis būdas panaikinti baudžiamųjų įstatymų spragas yra šiuos įstatymus pakeisti ir papildyti [6, p. 108]. Taigi, mūsų nuomone, užuot būtų pripažinta, jog baudžiamajame įstatyme yra spraga, kurią turėtų užpildyti įstatymų leidėjas, BK 192 straipsnyje palikta spraga nepagrįstai buvo „užlopyta“ teismo.

Minėtoje nutartyje LAT plenarinė sesija padarė išvadą, kad, išplėtus teisės šaltinių sąrašą ir sistemiškai įsigilinus į visas <...> reikšmingas teisės normas, atsiskleidžia įstatymų leidėjo siekis garantuoti, kad būtų tinkamai apgintos visos autorių ir gretutinių teisių subjektų teisės. Todėl laikyti, kad pereinant nuo senojo prie naujojo baudžiamojo įstatymo iš BK 192 straipsnio yra sąmoningai eliminuota apsauga tam tikrų vertybių, kurios senajame BK, taip pat kituose galiojančio BK straipsniuose ar kituose teisės aktuose buvo ir tebėra saugomos ir ginamos vienodai, nėra pagrindo“.

Mūsų supratimu, argumentas, kad įstatymų leidėjas turėjo siekti garantuoti, kad būtų tinkamai apgintos, be kita ko, ir gretutinių teisių subjektų teisės, yra išplečiantis baudžiamosios atsakomybės ribas ir nutolęs nuo baudžiamojo įstatymo teksto, nes BK 192 straipsnio tekste apie gretu-

tines teisės nėra užsiminta. Be to, net jei įstatymų leidėjas ir turėjo siekti užtikrinti gretutinių teisių apsaugą, jam to padaryti nepavyko. Nors ir pripažintina, kad vienas iš galimų baudžiamojo įstatymo aiškinimo būdų yra aiškinimas pagal įstatymų leidėjo turėtą tikslą (teleologinis būdas), tačiau šiuo atveju tokio būdo taikymas pagrindžiant baudžiamosios atsakomybės už gretutinių teisių pažeidimus taikymą, mūsų nuomone, buvo negalimas dėl to, kad, visų pirma, BK 192 straipsnio tekstas apie gretutines teises neduoda nė menkiausios užuominos, antra, toks aiškinimas išplečia baudžiamosios atsakomybės ribas, o ne jas siaurina, trečia, toks aiškinimas pažeidžia *nullum crimen sine lege* principą. Kartu pažymėtina, kad teismas cituotos nutarties motyvuose nepateikia jokios nuorodos į BK aiškinamąjį raštą ar kitą susijusį dokumentą, iš kurio būtų galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas iš tiesų turėjo vienokį ar kitokį siekį. Baudžiamojoje teisėje teisės šaltinių pirmiausiai reikėtų laikyti baudžiamuosius įstatymus, o LAT nutartis gali privalomai paaiškinti įstatymų leidėjo mintį, kurią jis užfiksavo teisės normoje, bet ne sukurti naują normą [6, p. 108]. Baudžiamosios teisės principinės nuostatos reikalauja, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygos būtų nustatytos aiškiai ir pakankamai konkrečiai, o baudžiamoji atsakomybė būtų taikoma tik tada, kai traukiamo atsakomybės asmens padaryta veika tiksliai atitinka BK nurodytus nusikalstamos veikos sudėties požymius [15].

Taip pat abejotinas argumentas, jog nėra pagrindo laikyti, kad pereinant nuo senojo prie naujojo BK iš BK 192 straipsnio yra sąmoningai eliminuota gretutinių teisių

apsauga. Iš dalies galima sutikti su tokiu argumentu, nes iš tiesų mažai tikėtina, kad naujojo BK 192 straipsnyje įstatymų leidėjas sąmoningai būtų atsisakęs gretutinių teisių apsaugos. Vis dėlto, nepaisant to, kad gretutinių teisių apsaugos tikriausiai buvo atsisakyta netyčia, t. y. buvo palikta spraga, baudžiamajai atsakomybei taikyti nepakanka to argumento, jog įstatymų leidėjas „nenorėjo“ eliminuoti gretutinių teisių apsaugos iš baudžiamojo įstatymo. Iš BK teksto yra akivaizdu, kad įstatymų leidėjui „nenoro“ eliminuoti gretutinių teisių apsaugos iš baudžiamojo įstatymo įgyvendinti nepavyko, ir gretutinių teisių apsauga iš BK 192 straipsnio buvo eliminuota.

Negalima sutikti su argumentu, kad įsigaliojus naujam BK, šio kodekso 192 straipsnio taikymo teismuose praktika tokio pobūdžio bylose nesikeitė, nes iš esmės ši baudžiamosios teisės norma savo turinį išsaugojo (palyginti su 1961 m. BK 142-1 str.). Toks argumentas yra klaidingas, nes, kaip minėta, senojo BK 142-1 straipsnio ir naujojo BK 192 straipsnio turinys yra skirtingas – naujasis BK nenumato baudžiamosios atsakomybės už gretutinių teisių pažeidimus. Nepaisant to, teismai neišsigilino į pasikeitusį BK 192 straipsnio tekstą (palyginti su senojo BK 142-1 str.) ir šį straipsnį iš inercijos taikė taip pat, kaip ir senojo BK 142-1 straipsnį. Taigi, nepaisant susiklosčiusios teismų praktikos, neteisingas BK 192 straipsnio interpretavimas turėtų būti ištaisytas.

Išvados

1. BK 192 straipsnio sisteminė analizė ir aptarti argumentai leidžia teigti, kad šio straipsnio interpretavimas ir tai-

kymas tam tikrais atvejais atitolo nuo pirminio šaltinio, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą, t. y. nuo BK 192 straipsnio teksto.

2. Akivaizdi tendencija, kad plečiamai BK 192 straipsnis buvo aiškinamas tais atvejais, kai toks aiškinimas padėjo išplėsti baudžiamosios atsakomybės ribas (pagrįsti baudžiamąją atsakomybę už gretutinių teisių pažeidimus). O tais atvejais, kai plečiamasis aiškinimas galėjo susiaurinti baudžiamosios atsakomybės ribas (dėl komercinių tikslų ir minimalios kopijų vertės neteisėtai atgaminant kūrinį), teismai BK 192 straipsnio ne-

aiškino plečiamai ir iš esmės rėmėsi tik gramatiniu teksto aiškinimu. Ši tendencija, vadovaujantis baudžiamosios teisės principais, turėtų būti priešinga – plečiamai baudžiamasis įstatymas turėtų būti aiškinamas tik tais atvejais, kai tai siaurina baudžiamąją atsakomybę ir lengvina kaltininko padėtį.

3. BK 192 straipsnio tekstas nenumato baudžiamosios atsakomybės už gretutinių teisių pažeidimus, o tokia atsakomybė yra taikoma plečiamai aiškinant baudžiamąjį įstatymą. Siūlytina Lietuvos Respublikos Seimui kuo skubiau patvirtinti BK pakeitimus, kuriais, be kita ko, aiškiai ir nedviprasmiškai būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už gretutinių teisių pažeidimus.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

Specialioji literatūra

5. Abramavičius A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: TIC, 2004.
6. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
7. Kiškis M., Šulija G. Baudžiamoji atsakomybė už intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus Europos valstybėse // Teisė. 2003, t. 49, p. 52–65.
8. Lastauskienė G. Teisinio teksto tyrimo metodologija: teisės normų nustatymas // Teisė. 2005, t. 56, p. 31–40.

9. Mikėlienė D., Mikėlenas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.
10. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
11. Žilinskas V. J., Kasperavičius P., Kiškis M. Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga: vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.

Praktinė medžiaga

12. Iš dalies pakeistas pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl baudžiamųjų priemonių siekiant užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių apsaugą // COM (2006) 168 galutinis.
13. LAT 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-799/2003.
14. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2004 m. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2004.
15. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-3/2006.

THE CONTROVERSIAL DIMENSIONS OF INTERPRETATION OF ARTICLE 192 OF CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Pranas Švedas

S u m m a r y

The article discusses relevant aspects of interpretation of Article 192 of Criminal Code of the Republic of Lithuania: proposes scholastic arguments regarding object of crime and discusses bodies of crimes in Article 192 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. In addition the article gives proposals for how to improve Article 192 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Article raises the idea that interpretation and application of Article 192 of Criminal Code of the Republic of Lithuania is alienated from the primary source of criminal liability, i.e.

from the text of Article 192. According to the author Article 192 of Criminal Code of the Republic of Lithuania does not protect the rights of holders of the related rights. However the courts apply Article 192 expansively as if it protected, inter alia, the related rights. Therefore application of Article 192 infringes the principle *nullum crimen, nulla poena sine lege*. The author of the article suggests amending the Article 192 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania by adding criminal liability for infringements of related rights.

Įteikta 2009 m. balandžio 22 d.

Priimta publikuoti 2009 m. rugsėjo 9 d.